

ΧΡΗΣΤΟΥ Α. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗ

ΜΕΡΟΣ Γ' - ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ

4. ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

ζ) ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ
Ο ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ,
ΠΑΤΗΡ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ

Άρθρον περί Φιλαρέτου (24.5.2008)

καί

Όμιλία κατά τήν παρουσίαν έκδοθέντων κειμένων του (31.5.2008)

ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ

www.sartzetakis.gr

© Χρήστος Α. Σαρτζετάκης, Αγίας Σοφίας 6, 152 36 Ν. Πεντέλη

ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΟΣ ΕΠΙΤΡΕΠΕΤΑΙ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΩΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΝ ΔΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΝ – ΑΤΟΜΙΚΗΝ ΧΡΗΣΙΝ
ΚΑΘΕ ΑΛΛΗ ΜΟΝΟΝ ΜΕΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗΝ ΓΡΑΠΤΗΝ ΑΔΕΙΑΝ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΧΡΗΣΤΟΥ Α. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗ
 Πρώην Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας
 Λ*Λ*Λ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ
 Ο ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ,
 ΠΑΤΗΡ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ

Λ*Λ*Λ*Λ

Ο Γεώργιος Νικολάου Φιλάρετος (1854-1929) υπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπεστέρους πολιτικούς ἀνδρες τῆς ἐποχῆς του. Καταγόμενος ἀπὸ τὸ **Προμύριον** Πηλίου, ἐσπούδασε τὴν Νομικὴν ἐπιστήμην καὶ διεκρίθη καθ' ὅλον του τὸν βίον ὡς δικηγόρος, πολιτικὸς ἀρθρογράφος, ἐκδότης ἐφημερίδων, συγγραφεὺς σωρείας βιβλίων ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ περιεχομένου, ἀλλὰ καὶ ἐνεργὸς πολιτικὸς. Ἔτσι ἐξελέγη κατὰ τὶς πρώτες ἐκλογές μετὰ τὴν προσάρτησι τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος τὸ 1881 βουλευτῆς **Βόλου-Φερῶν-Πηλίου**, ὅπως καὶ ἐπανειλημμένως ἔκτοτε, καὶ διετέλεσεν Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης καὶ Ἐξωτερικῶν, εἰς τὰ τέλη δὲ τῆς ζωῆς του ἐπελέγη, ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν Σύνταγμα τοῦ 1927, καὶ Γεροუსιαστῆς. Ἡγωνίσθη σθεναρῶς ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν Δικαίων, τῆς καθάρσεως τοῦ δημοσίου βίου μὲ τὴν συγκρότησι κομμάτων ἀρχῶν, ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ καλοῦ καὶ τῶν καλῶς ἐννοουμένων συμφερόντων τοῦ λαοῦ, ὄχι ἀτομικῶν ἐπιδιώξεων, πρὸ παντὸς δὲ ἐναντίον τῆς ξενοδούλου δυναστείας καὶ ὑπὲρ τῆς ἐγκαθιδρύσεως καὶ εἰς τὴν Πατρίδα μας πολιτεύματος Ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας.

Μὲ πρωτοβουλίαν τοῦ Α' Ἀντιπροέδρου τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, βουλευτοῦ Μαγνησίας (Βόλου) Κυρίου Γεωργίου Σούρλα τὸ ὑπ' αὐτοῦ προεδρευόμενον **Διεθνὲς Ἰνστιτούτον Διαβαλκανικῆς Συνεργασίας «Ρήγας Βελεστινλῆς»** προῆλθε προσφάτως, μὲ τὴν οικονομικὴν συνδρομὴν τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἐκδοσιν τριῶν πρώτων τόμων ἐκ τῶν Ἀπάντων τοῦ Γεωργίου Φιλάρετου. Καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ **Δήμου Σηπιάδος**, εἰς τὸν ὅποιον ὑπάγεται τῶρα διοικητικῶς ὁ τόπος καταγωγῆς τοῦ Φιλάρετου Προμύριον, ὠργανώθη **διήμερον ἐκδηλώσεων** πρὸς τιμὴν τοῦ ἀλησμονήτου πολιτικοῦ : τὴν **31^{ην} Μαΐου** εἰς τὸν Βόλον, μὲ παρουσίας τῶν ἐκδοθέντων τόμων κειμένων του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλίας καὶ τὴν **1^{ην} Ἰουνίου 2008** μὲ ἀποκαλυπτῆρια προτομῆς του εἰς τὴν πλατείαν Δημαρχείου Βόλου καὶ μὲ ἐγκαίνια ἀναπαλαιωθείσης μικρᾶς οἰκίας τοῦ Φιλάρετου εἰς Προμύριον.

Κατὰ παράκλησιν τοῦ Ἀντιπροέδρου Κυρίου Γεωργίου Σούρλα καὶ τοῦ Δημάρχου Σηπιάδος Σταμάτη Βακούλα, καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ ἐκδηλώσεις - ἢ παρουσιάσεις τῶν ἐκδοθέντων κειμένων τοῦ Γεωργίου Φιλάρετου καὶ τὰ ἀποκαλυπτῆρια

τῆς προτομῆς του εἰς Βόλον, καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀναπαλαιωθέντος οἰκίσκου του εἰς Προμύριον, - ἔγιναν ἀπὸ τὸν πρῶην Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας **Χρῆστον Α. Σαρτζετάκην**.

Ἐν συνεχείᾳ καταχωρίζονται δύο κείμενα τοῦ Προέδρου **Χρήστου Α. Σαρτζετάκη** (α) τὸ ἀπὸ 24.5.2008 ἄρθρον του, ὑπὸ τὸν τίτλον «*Γεώργιος Νικολάου Φιλάρετος, ὁ ἀληθινὸς Ἕλληνας*», ζητηθὲν ὑπὸ τῆς καθημερινῆς ἐφημερίδος τοῦ Βόλου «*Ταχυδρόμος*» καὶ δημοσιευθὲν εἰς τὸ ἔνθετον «*Ἀφετηρίες*» τοῦ φύλλου τῆς τῆς Κυριακῆς 1^{ης} Ἰουνίου 2008 (σελ. 36/Α4). (β) ἡ ὁμιλία του τὴν 31.5.2008 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλίας κατὰ τὴν παρουσίᾳσιν τῶν ἐκδοθέντων τόμων ἐκ τῶν *Ἀπάντων Γεωργίου Φιλαρέτου*.-

(α)

ΧΡΗΣΤΟΥ Α. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗ

Πρῶην Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας

Λ*Λ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

Ὁ ἀληθινὸς Ἕλληνας

Λ*Λ*Λ

Ὁ **Γεώργιος Φιλάρετος**, καταγόμενος ἀπὸ τὸ Προμύριον Μαγνησίας, ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα τέκνα τῆς Θεσσαλικῆς γῆς. Γραπτές μαρτυρίες συγχρόνων του γιὰ τὸν βίο του δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχουν, ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν γνωρίζω. Ὅμως καὶ δὲν χρειάζονται γιὰ τὴν ἐπιτυχή σκιαγράφῃσιν τῆς προσωπικότητός του. Διότι αὐτὴ διαλάμπει ἀπὸ τὰ ἔργα του, τὴν πολιτικὴ του δραστηριότητα καὶ τὰ κείμενά του, ἀληθινὰ γραπτὰ μνημεῖα ἐξόχου πολιτικῆς ἀρετῆς.

Ἡ ἀποτίμησις δὲν εἶναι δυσχερῆς. Διότι παροιμιώδεις ὑπῆρξαν ἢ εἰλικρίνεια καὶ ἢ εὐθύτητα τοῦ **Φιλαρέτου**. Ἐτσι, ἀγωνιστῆς ἀκάματος στὴν ὑπηρεσία τοῦ κοινῶ καλοῦ πρὸς χάριν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, πρόμαχος ἀσυμβίβαστος τῆς δημοκρατικῆς ιδέας, δὲν εἶχε τίποτε νὰ κρύψει. Γί' αὐτὸ καὶ ποτὲ δὲν ἐξέφερε γιὰ ὅποιοδήποτε θέμα λόγο διαφορούμενο ἀπλῶς πρὸς εὐτελεῖ ἱκανοποίησι ὅλων, ὅπως ὄχι σπανίως γίνεται στὸ πολιτικὸ μας στερέωμα.

Οἱ ἀρετὲς αὐτὲς ἀβιάστως προκύπτουν ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὴν **πολιτικὴ δραστηριότητα** τοῦ **Φιλαρέτου** καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὰ **κείμενά του**. Πράγματι, ἀναδειχθεὶς ἐπανειλημμένως βουλευτῆς, διατελέσας καὶ Ὑπουργός, κατὰ τὰς δυσμᾶς δὲ τοῦ βίου του, ὑπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, καὶ ἀριστίνδην Γεωρυσιαστῆς, δὲν ἐκολάκευσε ποτέ κανένα. **Οὔτε μεταξὺ τοῦ λαοῦ**, τῶν προβλεπομένων ψηφοφόρων του. Ἀντιθέτως μὲ τὶς δημόσιες πρὸς τὸν λαὸν νοουθεσίαις του

συνεβούλευε ακόμη και την άποχή ενδιαφερομένων για διορισμό σέ δημόσιες θέσεις, εάν δέν έχουν τὰ κατάλληλα προσόντα, ἀδιαφορῶν γιὰ τὸ ὅτι ἔτσι δυσαρεστοῦσε καὶ καθιστοῦσε πολιτικῶς ἐχθροὺς τοὺς ἀναξίους ὑποψηφίους θεσιθῆρες. Ἀλλὰ, *οὔτε καὶ εἰς τὸ πεδῖον τῶν πολιτικῶν ἀντιπαραθέσεων*. Ἔτσι, μολονότι ἰδεολογικῶς ἀνήκων καὶ αὐτὸς στὴν δημοκρατικὴ παράταξι, δέν ἐδίστασε νὰ ἀντιπαρατεθῆ καὶ πρὸς τὸν ὁμόφρονά του, τὸν μεσουρανοῦντα *Ἐλευθέριον Βενιζέλον*, ἐπὶ θέματος μᾶλλον φύσεως τακτικῆς. Διότι μόνον ἀπὸ ἰδεολογικὴ καθαρὸτητα καὶ δημοκρατικὴ συνέπεια ὁ *Φιλάρετος* ἐπιζητοῦσε ἔκτοτε, σχεδὸν ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνος, τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς χώρας ἀπὸ τὴν ξένη δυναστεία καὶ τὴν ἐγκαθίδρουσι πολιτεύματος ἀβασιλεύτου δημοκρατίας, ἐνῶ ὁ *Βενιζέλος* ἦτο εἰς αὐτὸ ἀντίθετος. Καὶ ἦτο ἀντίθετος ἀπὸ ὑπερέχουσα πολιτικὴ διορατικότητά, μὲ τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι προσπάθεια πραγματώσεως τοῦ ἀνεδαφικοῦ τότε ὄνειρου τοῦ *Φιλαρέτου* θὰ ἐπέφευρεν ἔκτοτε ἀναποφεύκτως τὸν διχασμὸν τοῦ λαοῦ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ματαιωθῆ ἡ ἀπελευθερωτικὴ μὲ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους ἐξόρμησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἢ ὅποια ἀπέδωσε τὴν ἐλευθερίαν, ἔστω καὶ σὲ τμήματα μόνον, χωρῶν ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια ἑλληνικῶν, τῆς *Ἠπείρου*, τῆς *Μακεδονίας*, τῆς *Θράκης*, ἐπιτεύγματα συντελεσθέντα μόνον μὲ ὁμονοοῦντα τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

Καὶ βεβαίως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν τοῦ στὴν πολιτικὴν, ἐναργέστερον φωτίζουν τὴν προσωπικότητα τοῦ *Φιλαρέτου* τὰ πάμπολλα κείμενά του. Ὅλα κινοῦνται εἰς τὸ πεδῖον τῆς πολιτικῆς σκέψεως, τὰ μὲν δημοσιευθέντα σὲ ἐφημερίδες ἄρθρα του, σὲ προβλήματα τρεχούσης ἐπικαιρότητος, ἐνῶ τὰ αὐτοτελῆ βιβλία του ἀναφέρονται βασικῶς εἰς τὴν πολιτικὴν Ἱστορίαν τῆς κρατικῶς ἀναγεννηθείσης Πατρίδος μας.

Τὰ κείμενα τοῦ *Φιλαρέτου* δέν ἀποκαλύπτουν μόνον σὲ κάθε γραμμὴν τοὺς τὴν *εἰλικρίνεια* καὶ τὴν *εὐθύτητα* τοῦ συντάκτου των. Προδίδουν ἀκόμη ἐντονώτερον τὴν ἀδάμαστη *μαχητικότητά* του. Ἡ ὅποια ὅμως καθαρὴ, χωρὶς ἴχνος ἐμπαθείας, δέν εἶναι ἀλόγιστη, ἀλλὰ ἠνιοχεῖται ἀπὸ μία ἰδιαίτερος σπανίζουσα ἀρετὴ : τὴν ἀκρατὴ *διανοητικὴν ἐντιμότητα*. Ἔτσι, καίτοι κακίζων ὁ ἴδιος τὸν Κυβερνήτην *Ἰωάννην Καποδίστριαν* ὡς ἀνθύπατον τῆς Ρωσίας στὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπεύθυνον ἐγκαινισθείσης ἐθνοκτόνου ξενοεθνικῆς πολιτικῆς, δέν παραλείπει νὰ ἐξάρη, ὅπως γράφει, «τὰ κατ'ἐξοχὴν Ἑλληνοπρεπῆ φρονήματα» τοῦ ἀνδρὸς καὶ νὰ τονίσῃ, κατὰ λέξιν, «τὴν μεγάλην τοῦ ἔθνους εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις, ἄσπιλος ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του βίῳ, εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἐμόχθησεν εἰς ἀπόκτησιν εὐρυτέρων ὀρίων καὶ πρὸς παγίωσιν τοῦ ἀρτισυστάτου Κράτους» κλπ., κλπ.- Ὅπως ἐπίσης, καίτοι ἀνένδοτος πολέμιος τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ καὶ ἀδιάλλακτος καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν ἀγωνιστὴς πρὸς ἐγκαθίδρουσιν πολιτεύματος ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας, ὁ *Φιλάρετος*, καὶ πάλιν ἀπὸ διανοητικὴν ἐντιμότητα, ἐξυμνεῖ τὸν Βασιλέα Ὁθωνα, γράφων περὶ αὐτοῦ, κατὰ λέξιν, ὅτι «εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τοῦ Κράτους ἐξυπηρέτει εἰλικρινῶς τὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν καὶ ἦτο θιασώτης τῆς Μεγάλης Ἰδέας μέχρι μονομανίας. Ὅσάκις (δὲ) εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συμφωνήσῃ εἰς ὑποδείξεις διπλωματικάς, τοῦτο ἔπραξεν ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι ἐξυπηρέτει τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, οὐδέποτε

δ'έγένετο ὄργανον τῶν ξένων καὶ τῶν συμφερόντων ἐκείνων»· ἐπίσης ὅτι «ἐρμηνέα καὶ ἠγέτην τῶν ἐθνικῶν πόθων εὗρεν ἢ μικρὰ Ἑλλάς τὸν Βασιλέα Ὅθωνα, ὅστις ἀπὸ τῶν πρώτων βασιλικῶν αὐτοῦ ἔργων ἀπέδειξεν, ὅτι ἐνεκλιματίσθη ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ὡς ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ ἐθνικοῦ ὀνείρου τῆς Μεγάλης Ἰδέας, τὸ ἄκουσμα τῆς ὁποίας ἐξήγειρεν ἰσχυρῶς τοὺς παλμοὺς παντὸς ἀνεξαιρέτως Ἑλληνοσ»· καθὼς καὶ ἄλλα ἰδιαίτερος ἐπαινετικά γιὰ τὸν ἐκπεσόντα Βασιλέα. Μὲ τὴν παρρησίαν του δὲ αὐτὴν ὁ **Φιλάρετος** προσφέρει ἐμμέσως καὶ ἄλλην, αὐτὴν πρὸς τὴν ἀληθινὴ Ἱστορίαν τῆς Πατρίδος μας, ὑπηρεσίαν : ἀναδεικνύει ἀμεσώτερον τὴν πικρὴ ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἐκπτώσις τοῦ **Ὅθωνος** ἦτο ἔργον ξένων, συνετελέσθη μὲ τὴν παραπλάνησι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, πού ἐκαλλιεργήθη συστηματικῶς μὲ τὶς ραδιοῦργίαι τῶν ξένων, διότι αὐτοὶ ἤθελαν ξενόδουλον, κατὰ τὶς ἐπιθυμίας τους, Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος καὶ ὄχι ὑπηρετοῦντα τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Τὰ προκείμενα γνωρίσματα χαρακτηρίζουν τὸ εἶδος γραφῆς τοῦ **Φιλάρετου**. Ἀπὸ ἀπόψεως τώρα περιεχομένου ὅλα τὰ κείμενά του προδίδουν καὶ τὴν ἐκπληκτικὴν σὲ εὐρύτητα παιδεία του, καὶ βεβαίως ἐδραία τὴν κλασσικὴν του μόρφωσι. Καί, ὅπως καὶ ἡ πολιτικὴ του δραστηριότητα, ἐντάσσονται ὅλα στὸν μοναδικὸ ἄξονα, πού ἀκολουθήσει σὲ ὅλον του τὸν βίον : τὴν *ὑπηρετίαν τῶν ἀληθινῶν συμφερόντων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς μας κοινότητος γενικώτερον, ἐμπνεόμενα ἀπὸ ἀδόλευτη καὶ φλογερὴ καὶ ἄμετρη φιλοπατρία.*

Θὰ ἠμποροῦσε συνοπτικῶς νὰ λεχθῆ γιὰ τὸν **Γεώργιον Φιλάρετον** : **Ἵπῆρξεν ἀληθινὸς Ἕλληνας.**

Εἶμαι ἰδιαίτερος ὑπερήφανος, διότι τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἐκδόσεως τῶν *Ἀπάντων* τοιοῦτου ἀνδρὸς ἐκλήθην νὰ παρουσιάσω στὸν Βόλο τὸ προσεχὲς Σάββατον 31^η Μαΐου 2008.-

Νέα Πεντέλη, 24^η Μαΐου 2008.
Χρῆστος Α. Σαρτζετάκης
 (www.sartzetakis.gr)

(β)

ΧΡΗΣΤΟΣ Α. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑΤΑΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΝ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ

Λ*Λ*Λ*Λ

Σεβασμιώτατε,
 Κύριε Ἀντιπρόεδρε τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων,
 Κύριε Δήμαρχε Σηπιάδος,

Κύριοι Εκπρόσωποι τῶν Ἀρχῶν,
Κυρίες καὶ Κύριοι,

Α'.-

Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ ἀνταποκρίνομαι εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Διεθνoῦς Ἰνστιτούτου Διαβαλκανικῆς Συνεργασίας «Ρήγας Βελεστινλῆς» καὶ τοῦ Δήμου Σηπιάδος, ὅπως παρουσιάσω τὴν πρόσφατη ἔκδοσι τῶν Ἀπάντων εὐκλεοῦς τῆς Μαγνησίας τέκνου, τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Φιλαρέτου τοῦ Νικολάου.

Ἡ χαρὰ μου εἶναι εὐλογία. Ἀνάλογη πρὸς τὴν τιμὴ, ποῦ μοῦ γίνεται. Τιμὴ ἰδιαίτερη, ἀφοῦ προέρχεται ἀπὸ Ἴδρυμα μὲ ὑψητετεῖς ἰδεολογικούς προσανατολισμούς, διαλαλουμένους καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον του, ὡς Ἰνστιτούτου Διαβαλκανικῆς Συνεργασίας μὲ τὸ ὄνομα μάλιστα τοῦ σκαπανέως τῆς καὶ πρωτομάρτυρος τῆς ἔθνικῆς μας ἐλευθερίας Ρήγα Βελεστινλῆ. Ὄνομασία, ποῦ εὐστόχως ἐκφράζει τὴν ἀληθινὰ μοναδικὴ διέξοδο τῶν διαπολιτειακῶν σχέσεων, ἐὰν ὄντως θέλουμε νὰ βασιλεύσῃ εἰρηνικὴ συμβίωσις διαρκῆς καὶ ὁμόνοια μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς καὶ εἰς τὴν γεωγραφικὴ μας περιοχὴ τῆς ὁποίας τὰ κατὰ καιροὺς καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας δεινὰ ὠφείλοντο καὶ ὀφείλονται πάντοτε καὶ κυρίως, ἂν ὄχι ἀποκλειστικῶς, στὶς ἰδιοτελεῖς κακοποιῆς ἐπεμβάσεις καὶ ἀναμείξεις ξένων πρὸς τὴν περιοχὴ, ἐξωβαλκανικῶν δυνάμεων. Καὶ ἀκόμη, Ἴδρυμα, προεδρευόμενον ἀπὸ διακεκριμένον πολιτικὸν ἄνδρα, τὸν φίλον Ἀντιπρόεδρον τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων Κύριον Γεώργιον Σούρλαν. Καὶ βεβαίως ἡ τιμὴ μεγεθύνεται, διότι εἰς τὴν τιμητικὴν πρότασιν συνέτρεξε καὶ ὁ Δήμος Σηπιάδος, τόπος καταγωγῆς τοῦ παρουσιαζομένου ἀειμνήστου Φιλαρέτου.

Ὑπάρχει ὁμως καὶ πρόσθετος οὐσιαστικὸς γιὰ μένα λόγος. Τὸν Γεώργιον Φιλάρετον, δηλαδὴ τὴν σκέψι του, ἐγνώρισα γιὰ πρώτη φορὰ ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων, ἀπὸ παραπομπὴν εἰς ἔργον του τοῦ Καθηγητοῦ μου τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἀειμνήστου Γεωργίου Α. Φαρδῆ, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ βιβλίον του *Συνταγματικὸν Δίκαιον*, τόμος II, τεῦχος α', 1949, σελ. 3, ἀρχίζει τὴν περὶ τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων ἀνάπτυξιν μὲ τὸν ὀρισμὸν τοῦ πολιτεύματος τοῦ Γεωργίου Φιλαρέτου. Ἔτσι ὑπεκινήθη τὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ ὅταν μεταπολιτευτικῶς ἐπανεξεδόθησαν ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἐπικαιρότητα» τὰ βιβλία του «*Ξενοκρατία καὶ Βασιλεία ἐν Ἑλλάδι 1821-1897*» (1973) καὶ «*Ἐκλογὴ πολιτεύματος*» (1974), ἐνέκυψα εἰς τὴν μελέτην των. Καὶ κατεγοητεύθηκα.

Ἦτο ἐπόμενο λοιπόν, νὰ ἀποδεχθῶ ἀσμένως τὴν πρότασι, νὰ παρουσιάσω τὴν πρόσφατη ἔκδοσι τριῶν τόμων ἐκ τῶν ἀπάντων τοῦ Γεωργίου Φιλαρέτου. Διότι, μοῦ δίδεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία, νὰ ἐκφράσω καὶ δημοσίως τὰ ὅσα κατὰ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ τώρα μὲ τὴν ἀναδίφησι τῶν δημοσιευομένων κειμένων του, συνεκόμισα γιὰ τὸ δημόσιον ἦθος, τὴν βαθύτητα τῆς σκέψεως καὶ κρίσεως, τὴν διανοητικὴν ἐντιμότητα, τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴν εὐθύτητα πολιτικοῦ ἀνδρὸς σπανιζούσης ἀρετῆς. Καὶ ὅλα τὰ γνωρίσματα αὐτὰ ἀναδίδονται ἀκέραια καὶ αὐθεντικὰ καὶ ἀνεπιτήδευτα ἀπὸ κάθε σελίδα τῶν κειμένων του.

Β'.-

Οί παρουσιαζόμενοι τρεῖς τόμοι διαλαμβάνουν διαφωτιστικὲς εἰσαγωγὲς καὶ περιέχουν ὁ ἕνας σὲ φωτοαντύπῳ τὸ βιβλίον τοῦ Φιλαρέτου «*Ξενοκρατία καὶ Βασιλεία ἐν Ἑλλάδι (1821-1897)*», ποῦ ἐξεδόθη τὸ 1897, καὶ οἱ ἄλλοι δύο πολιτικὴ ἀρθρογραφία του στὶς ἐφημερίδες *Εὐβοία* ὁ πρῶτος καὶ *Ρήγας, Ριζοσπάστης* (ἐφημερίδα ἄσχετη ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη τοῦ Κ.Κ.Ε.) καὶ *Δημοκρατία Βόλου* ὁ δεύτερος. Εἰς τὸν πρῶτον ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς τόμους τῆς πολιτικῆς ἀρθρογραφίας καταχωρίζεται στὶς σελ. 5 καὶ 6 ὁ λιτός, ἀλλὰ μεστὸς Πρόλογος τῆς ὅλης ἐκδόσεως ἀπὸ τὸν Πρόεδρον Κύριον *Γεώργιον Σούρλαν*, καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἐμπεριστατωμένα «*Ἀντὶ Προλόγου*» (σελ.9-10) καὶ ἐκτεταμένη «*Εἰσαγωγή*» διὰ τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ Φιλαρέτου μὲ ἐπίμετρον ἀναλυτικὸν «*Πίνακα τῶν αὐτοτελῶν ἐκδόσεων καὶ τῶν ἀνατυπώσεων ἀπὸ περιοδικὰ*» τῶν κειμένων του ἀπὸ τὸν ἐπιμελητὴν τῆς ἐκδόσεως Καθηγητὴν Κύριον *Δημήτριον Παντελοδήμον* (σελ.11–54).

Ἀπὸ τὸν πίνακα αὐτὸν προκύπτει, ὅτι οἱ ἀνωτέρω προσφερόμενοι τώρα στὴν δημοσιότητα τρεῖς τόμοι καλύπτουν μικρὸ μόνον μέρος τοῦ τεραστίου ἔργου τοῦ Φιλαρέτου. Προβλέπεται δέ, ὅπως σημειώνεται εἰς τὸ «*Ἀντὶ Προλόγου*», ἡ ἐκδοσις καὶ συμπληρωματικὸν τεύχος μὲ *Σημειώσεις καὶ τὰ Εὐρετήρια*. Ὅμως αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Πιστεύω, ὅτι εὐχὴ καὶ προσδοκία ὄλων μας, - καὶ αὐτῶν, ποῦ θὰ γνωρίσουν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὰ δημοσιευόμενα κείμενα τὸν Φιλάρητον, - εἶναι νὰ συνεχισθῇ ἡ ἐκδοσις μὲ τὴν προσφορὰν εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν καὶ ἄλλων σημαντικωτάτων τμημάτων του, ἰδίως τῶν ἐμφανισθέντων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς αὐτοτελῆ βιβλία γενικωτέρας σημασίας κειμένων του. Ὅπως αὐτό, ποῦ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ τῆς ἰδικῆς μου γνωριμίας μὲ τὸ ἔργον του.

Γ'.-

Οἱ ἐγκύπτοντες εἰς τὰ κείμενα τοῦ Φιλαρέτου προέρχονται ἀβιάστως στὶς ἴδιες ὅλοι διαπιστώσεις περὶ τοῦ ἀνδρός, ποῦ χαρακτηρίσθηκε δικαίως ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του ὡς *Πατέρας τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας*, τῶν πεποιθήσεων καὶ ὁραμάτων του, τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἐν γένει πολιτείας του. Αὐτὲς ἐπιγραμματικῶς καὶ εὐστόχως ἐκτίθενται στὰ προτασσόμενα στὴν προκειμένη ἐκδοσὶ *Πρόλογον* τοῦ Προέδρου Κυρίου *Σούρλα* καὶ εἰσαγωγικὰ σημειώματα τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκδόσεως. Συνοψίζονται δέ : στὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν τοῦ *Γεωργίου Φιλαρέτου* καὶ τὸν ἀδάμαστο χαρακτῆρα του, τὴν συνέπεια καὶ τὴν μαχητικότητα· εἰδικώτερα, στὴν ἐνθερμη προάσπισιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, - στὴν προσπάθεια δημιουργίας πολιτικῶν κομμάτων ἀρχῶν, - στὴν καταπολέμησιν τῆς διαφθορᾶς, - στὴν θωράκισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Δικαιοσύνης, - στὴν κατωχύρωσιν τῆς ἐλευθεροτυπίας, - στὴν καθιέρωσιν γνησίου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν Πατρίδα μας, τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας.

Οί μεγαλοπράγμονες αὐτοὶ στόχοι, γιὰ τὴν ἐπίτευξι τῶν ὁποίων τόσον ἀγωνίσθηκε ὁ Φιλάρετος, θὰ πρέπει βεβαίως, ὅπως συμβαίνει γιὰ κάθε σοβαρὴ ἱστορικὴ ἀποτίμησι, νὰ καθοραθοῦν ἐν ὄψει τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῆς περιρρεούσης ἀτμοσφαιράς μέσα στὴν ὁποίαν ἔζησε καὶ ἔδρασεν ὁ Φιλάρετος. Ἀλλὰ καὶ μὲ τέτοιο πρῖσμα διαλάμπει ψηλαφητὴ ἡ ἀλήθεια : Πρόκειται γιὰ στόχους διαχρονικούς, γιὰ αἰτήματα πάντοτε ἐπίκαιρα, χωρὶς βεβαίως αὐτὸ καὶ νὰ σημαίνει, ὅτι δὲν ἔγιναν ἔκτοτε καὶ στὴν Πατρίδα μας καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσι τοῦ ἐπιθυμητοῦ βήματα προόδου, σὲ ὠρισμένους μάλιστα τομεῖς σημαντικά.

Μὲ ἄλλες λέξεις, ἡ ἐνεργητικότης καὶ ἡ γραφίδα τοῦ Φιλάρετου δὲν ἐξηντλοῦντο σὲ πρόσκαιρες ἐπιδιώξεις. Ἐνεργῶς ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς χώρας, ἐπανειλημμένως μάλιστα τιμηθεὶς διὰ τῆς λαϊκῆς ψήφου καὶ κατὰ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου του ἀναδειχθεὶς ἀριστίνδην, ὑπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, σὲ ὑπάτο ἀξίωμα τῆς νεοπαγοῦς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας, αὐτὸ τοῦ Γερουσιαστοῦ, παρὰ ταῦτα ὁ Φιλάρετος, συνεπῆς πρὸς τὶς πεποιθήσεις του, εὐθύς καὶ ἀκέραιος, οὐδέποτε κατῆλθε στὸ ἐπίπεδο τῆς μικροπολιτικῆς, δὲν ἠσχολήθη μὲ εὐτελεῖ προσωπικὰ αἰτήματα, δὲν ἐνέδωσε στὴν φαύλη ἱκανοποίησι ἐφημέρων προσωπικῶν αἰτημάτων καὶ τὴν θεραπεία συμφερόντων ἀντιθέτων πρὸς τὸ γενικὸ καλὸ. Καὶ τίποτε δὲν ἐκφράζει ἐναργέστερον τὴν στάσι του αὐτὴν ἀπὸ ρητὴ σὲ προεκλογικὸ του πρόγραμμα προτροπὴ πρὸς τοὺς ψηφοφόρους του, κατὰ λέξιν, «νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν λαοφθόρον θεσιθηρίαν καὶ μάλιστα ὅταν στεροῦνται τῶν ἀπαιτουμένων προσόντων» ! Λόγος, πὺ δὲν ἀρθρώθηκε ἀπὸ κανέναν ἄλλον ποτὲ καὶ δὲν ξανακούστηκε ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερα στὸ ὄχι πάντοτε εὐπρεπὲς πολιτικὸ μας στερέωμα. Ἀληθινὸς λοιπὸν πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ Γεώργιος Φιλάρετος, γνήσιος Ἕλληνας, εὐρυτάτης παιδείας καὶ ἔμπλεως τῆς προγονικῆς μας σοφίας, ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὸ «κοινῇ συμφέρον», κατὰ τὴν Ἀριστοτελικὴν διατύπωσιν.

Δ'.

Πάντοτε εἶναι πρόωρο τὸ κοίταγμα τῆς Ἱστορίας, καὶ μάλιστα ἀπὸ συγχρόνους. Στὸν ἀμείλικτον αὐτὸν κανόνα ὑπέκειτο φυσικὰ καὶ ὁ Φιλάρετος. Γί' αὐτὸ καὶ οἱ κρίσεις του γιὰ καταστάσεις καὶ πρόσωπα εἶναι ἐπόμενο, νὰ μὴ συναντοῦν σήμερα ὅλες τὴν συμφωνία τῶν ἐπαϊόντων. Ὁ ἐπιμελητὴς τῆς προκειμένης ἐκδόσεως εὐστόχως ἐπισημαίνει στὴν εἰσαγωγή τοῦ τόμου *Ξενοκρατία καὶ Βασιλεία ἐν Ἑλλάδι (1821-1897)*, σελ. 15 ἐπ., ὅτι ὁ Φιλάρετος ἀδικεῖ τὸν *Καποδίστρια*, χαρακτηρίζοντάς τον ὡς ἀνθύπατο τῆς Ρωσίας στὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπεύθυνον τῆς ἐθνοκτόνου ξενοεθνικῆς πολιτικῆς, πὺ ἀσκεῖται συστηματικὰ ἀπὸ τὴν συγκρότησιν ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὅπως ἐπίσης, συνεχίζει, ἀδικεῖ καὶ τὸν Ὅθωνα.

Θὰ ἠμποροῦσα νὰ προσθέσω ἐδῶ ἀκόμη, πόσον πολιτικῶς ἀνεδαφικὰ ἦσαν ὁ διαρκὴς ἀγὼν καὶ ἡ ἐνεργὸς ἐπιδίωξις τοῦ Φιλάρετου πρὸς ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ περασμένου αἰῶνος καὶ ἡ γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν περιστασιακὴ διάστασις του μὲ τὸν ἀληθινὰ μεγάλον καὶ

ἀνεπανάληπτον Ἐλευθέριον Βενιζέλον. Ὅντως ἀνεδαφικά, ἐν ᾧψει τῶν ἀναμφισβητήτων ἀληθειῶν, πρῶτον, ὅτι μόνον μὲ τὴν σμιλευθεῖσαν ἀπὸ τὸν Βενιζέλον ἐσωτερικὴν ὁμόνοιαν κατωρθώθη ὑπὸ τὴν πολιτικὴν του ἡγεσίαν, τὸν ἀγωνιστικὸν παλμὸν καὶ τὴν θερμὴν, ἢ ἀπελευθερωτικὴ ἐξόρμησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ θαῦμα τῶν βαλκανικῶν πολέμων· καὶ δεύτερον, ὅτι ἐὰν ὁ Βενιζέλος εὐθὺς μὲ τὴν ἔλευσίν του ἀπὸ τὴν ὑπόδουλη τότε Κρήτη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἀνάμειξίν του εἰς τὴν πολιτικὴν της ζωὴν ἔθετε πολιτειακὸν ζήτημα, τὸ βεβαιοτάτον εἶναι, ὅτι δὲν θὰ εὗρισκε σύμφωνον μέγαν μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ θὰ ὠδηγοῦμεθα ἔτσι ἀναποφεύκτως ἀπὸ τότε στὸν ἐθνικὸν διχασμὸν, μὲ τὶς ἐθνοκτόνες συνέπειες νὰ ματαιωθῇ ἡ θριαμβευτικὴ μὲ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους ἐν ὁμοιοῖα ἐξόρμησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀπελευθέρωσις, ἔστω ὄχι ὀλοκλήρων, βορείων Ἑλληνικῶν χωρῶν (Ἡπείρου, Μακεδονίας, Θράκης). Ἄλλωστε πολιτικὴ σύνεσις ἀποτρέπει ἀπὸ βίαιες καὶ ἀπότομες θεμελιώδεις μεταβολές· νὰ μὴ λησμονοῦμε, ὅτι, εἰς τὴν περίπτωσι, τελικῶς μόνον ὕστερα ἀπὸ πικρὰς περιπέτειες καὶ ἀνείπωτες ἐθνικὰς συμφορές, μετὰ δεκαετίες πολλὰς, μόλις τὸ 1974, ἐπετεύχθη ὀριστικῶς καὶ εἰς τὴν χώραν μας ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ξένη δυναστεία καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας.

Ε'.

Ὅμως καὶ ἐδῶ διαλάμπει ἡ **διανοητικὴ ἐντιμότης τοῦ Φιλαρέτου**. Εἶναι κατὰ τὴν διάνοιαν ἀντικειμενικός. Διότι δὲν ἐμφανίζεται μόνον ὡς ἀνηλεὲς τιμητής, ἀλλὰ ἐκφέρει καὶ τὸν καλὸν του διὰ τοὺς ἐλεγχόμενους λόγον. Πράγματι, παρὰ τὴν ἔντονον καταφορὰν του κατὰ τοῦ Καποδιστρίου, ὡς ἀνωτέρω, καὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας, διὰ τοῦ ὄχι ἀνεπιτυχοῦς χαρακτηρισμοῦ τῶν ἐκάστοτε φορέων αὐτοῦ ὡς τοποτηρητῶν ξένων συμφερόντων, δὲν ἀπουσιάζουν καὶ σελίδες ἐπαινετικαὶ δι' ἀμφοτέρους.

(α) Ἐτσι, π.χ., εἰς τὸ βιβλίον του «Ἐνοκρατία καὶ Βασιλεία ἐν Ἑλλάδι», ἀναφερόμενος εἰς τὸν **Καποδίστριαν**, εἰς τὴν σελ. 47 ἀναγνωρίζει, κατὰ λέξιν, «τὰ κατ'ἐξοχὴν Ἑλληνοπρεπῆ φρονήματα τοῦ προσωπικῶς ἀγνοῦ Ἰονίου Ἰωάννου Καποδιστρίου» καὶ ἐν συνεχείᾳ «τὴν μεγάλην τοῦ ἔθνους εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις, ἄσπιλος ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του βίῳ, εἶπερ τις καὶ ἄλλος ἐμόχθησεν εἰς ἀπόκτησιν εὐρύτερων ὀρίων καὶ πρὸς παγίωσιν τοῦ ἀρτισυστάτου Κράτους»· εἰς τὴν σελ. 69 καταγράφει, κατὰ λέξιν, «οὐδεὶς ἐκ τῶν διευθυνόντων τὰντίθετα κόμματα ἐσκέφθη περὶ δολοφονίας ἀνδρός, εἰς ὃν καὶ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἀνεγνώριζον ἀρετὰς ἐξόχους καὶ μέγαν πατριωτισμὸν»· εἰς τὴν σελ. 70, ἀδρότατα σκιαγραφεῖ τὸν ἄνδρα, τονίζει κατὰ λέξιν : «δὲν δυνάμεθα νὰ παραλίπωμεν, ὅτι ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας εἶχε πολλὰ φυσικὰ χαρίσματα, ἅτινα ἐκαλλιέργησε διὰ τῆς φιλομαθίας καὶ φιλοπονίας του...· ὅτι ἦν ἀναντιλέκτως ἀγνότατος ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του βίῳ, θεοσεβὴς «φιλόπολις τε καὶ χρημάτων κρείσσω». Χαρακτηριστικὰ καὶ διδακτικώτατα διὰ πάντα ἄρχοντα Ἑλλήνων εἶναι τὰ περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν πρὸς τὰ χρήματα περιφρόνησιν καὶ ἄλλα τοῦ βίου του ἀνέκδοτα. Ὡς

πρὸς δὲ τὴν διπλωματικὴν του ἰκανότητα ἱστορικοὶ τινες τὸν παραβάλλουσι πρὸς τὸν Καβούρ».

(β) Ἐνῶ διὰ τὸν Ὅθωνα, ὁ Φιλάρετος εἰς τὸ ἴδιο βιβλίον του εἰς τὴν σελ. 83 ἰδιαίτερος τονίζει, κατὰ λέξιν, «εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ὅθων ... εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τοῦ κράτους ἐξυπηρετεῖ εἰλικρινῶς τὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν καὶ ἦτο θιασώτης τῆς «Μεγάλης Ἰδέας» μέχρι μονομανίας. Ὅσακις εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συμφωνήσῃ εἰς ὑποδείξεις διπλωματικάς, τοῦτο ἔπραξεν ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι ἐξυπηρετεῖ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, οὐδέποτε δ' ἐγένετο ὄργανον τῶν ξένων καὶ τῶν συμφερόντων ἐκείνων». ἀκολούθως εἰς ὁλόκληρον τὴν § 34, σελ. 88-89, ἀρθρώνει ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπικράτης τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς» διθυραμβικὸν ὑπὲρ τοῦ Ὅθωνος ὕμνον διὰ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας ὁ ὀρίζων εἶναι, ὡς γράφει, «εὐρύς, εὐρύτατος· διότι πᾶς Ἕλλην βαθέως ἔχει ριζώσει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὸ αἶσθημα τῆς ἀπελευθερώσεως ὅλου τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ - ἀπὸ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῶν παραλιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Κύπρου»· διὰ νὰ προσθέσῃ, ὅτι «ἐρμηνέα καὶ ἡγέτην τῶν ἐθνικῶν πόθων εὗρεν ἡ μικρὰ Ἑλλάς τὸν Βασιλέα Ὅθωνα, ὅστις ἀπὸ τῶν πρώτων βασιλικῶν αὐτοῦ ἔργων ἀπέδειξεν, ὅτι ἐνεκλιματίσθη ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν ὡς ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ ἐθνικοῦ ὀνείρου τῆς «Μεγάλης Ἰδέας», ... τὸ ἄκουσμα (τῆς ὁποίας) ἐξήγειρεν ἰσχυρῶς τοὺς παλμοὺς παντὸς ἀνεξαιρέτως Ἕλληνο». ἀκόμη, ὅτι «ὁ βασιλεὺς Ὅθων ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ τοὺς πάντας ἐνέπνεε διὰ τῆς πανελληνίου ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, βαίνων εὐθέως καὶ γενναίως πρὸς τὸν σκοπὸν του»· καὶ διὰ νὰ καταλήξῃ, ὅτι «Τὸ μικροσκοπικὸν κρατίδιον ... ἐξήπλου ἀπὸ τῆς μεταξὺ Ὀθρυος καὶ Ταυγέτου γωνίας τὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ξένους τὸν σεβασμὸν τῶν ἐθνικῶν πόθων, ἐλκῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὡς ἀπὸ ἡλίου νέας δυνάμεις διὰ τὴν μέλλουσαν ἐθνικὴν σταδιοδρομίαν».

(γ) Εἰς τὰ προκείμενα παραθέματα θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν τὰ ὅσα γράφει, εἰς τὸ ἴδιο βιβλίον του, ὁ Φιλάρετος, ἀφ' ἑνὸς γιὰ τὴν *ἐπίσκεψιν τοῦ Ὅθωνος εἰς τὴν Σμύρνην* καὶ τὴν ὑποκίνησιν ὑπ' αὐτοῦ ἐπαναστάσεως εἰς τὴν ἀλύτρωτον Ἑλλάδα καὶ ἀφ' ἑτέρου γιὰ τὴν γενναϊότητα καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας. Συγκεκριμένως γιὰ τὸ πρῶτο ἐκθέτει (σελ. 89-90) τὰ ἀκόλουθα : «Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν εἰς Ναύπλιον ἀπόβασίν του ὁ Ὅθων ἀνήλικος ἔτι μετέβη (5 Ἰουνίου 1833) *incognito* εἰς Σμύρνην ὡς ἐν τῶν μεγαλειτέρων κέντρων τῆς ἀλυτρώτου Ἑλλάδος, ἵνα χαιρετήσῃ, ἐνθαρρύνῃ καὶ παρηγορήσῃ τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας. Ἐν τῇ ἑλληνικωτάτῃ τῆς Ἰωνίας πόλει ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοσοῦτον ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ φλεγματικοὶ Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ πολεμικοῦ πλοίου ἐδάκρυον ἐκ τῆς συγκινήσεως».

Ἄς προσθέσω τώρα, μὲ μελαγχολικὸν σκεπτικισμὸν καὶ ὀδύνην γιὰ τὴν φθίνουσα πορεία τῶν ἐθνικῶν μας ἀντανακλαστικῶν, ὅτι αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ τὰ διαβάσουν οἱ ἀχαλίνωτοι σύγχρονοι ψευτοπροοδευτικοὶ μας, οἱ ἐργολαβικῶς διαστρέφοντες τὴν Ἱστορία, καὶ βεβαίως οἱ καλῆς πίστεως ἀφελεῖς καὶ ἀνίδεοι

ύποστηρικτές των, για να παύσουν ἐπὶ τέλους, να χαρακτηρίζουν βαναύσως και χωρὶς ἐντροπὴ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν ὡς, δῆθεν, «ἰμπεριαλιστικὴ» και κατακτητικὴ ξένων ἐδαφῶν ἐπιχείρησι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ ἐπρόκειτο περὶ ἀπελευθερωτικοῦ καθαρῶς ἀγῶνος περιοχῆς ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια ἑλληνικῆς, με ζῶντα, ἀκμαῖον και πλειονοψηφούντα τὸν Ἑλληνισμόν.-

Και περαιτέρω, ὁ Φιλάρετος ἀδρότατα σκιαγραφεῖ (σελ. 112 ἐπ.) τὴν *ὑποκίνηση ἀπὸ τὸν Ὀθωνα ἐπαναστάσεως εἰς τὴν ἀλύτρωτον Ἑλλάδα* (Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν) με ποικίλη προπαρασκευὴ (διέγερσι τοῦ πατριωτισμοῦ, συλλογὴ χρημάτων, ὄπλων και τροφοδοσιῶν σὲ παραμεθόριες ἀποθηκῆς), γράφων κατὰ λέξιν, ὅτι «οὕτως ὁ Ὀθων ἐγένετο ὁ ἡγέτης τῆς πολεμικῆς πολιτικῆς, ἀναλαβὼν αὐτὸς οὗτος τὴν διεύθυνσιν πάσης ἐνεργείας».

(δ) Ὡς πρὸς δὲ τὴν *βασίλισσαν Ἀμαλίαν*, ἀληθὲς ὑπὲρ αὐτῆς ἐγκώμιον ἀποτελοῦν τὰ ὅσα περὶ τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος και τῆς ἐνεργητικότητός της καταγράφει ὁ Φιλάρετος, ἀναφερόμενος αὐτολεξεῖ εἰς ἰδικούς της λόγους. Ἔτσι, ὅταν μεθόριοι δυνάμεις ἐβοήθησαν ἐπαναστατικὸν κίνημα εἰς τὴν Ἡπειρον (τὸ 1854) και ἐκινήθησαν οἱ πρεσβευταὶ Ἀγγλίας και Γαλλίας, δεινῶς πιέζοντες πρὸς τήρησιν οὐδετερότητος, ὁ μὲν Ὀθων «ἔμενεν ἀμετάπειστος, ὑπερηφάνους και ἀξιοπρεπεῖς δίδων ἀπαντήσεις εἰς τὰς τῶν ξένων ἀπειλάς», ἡ δὲ βασίλισσα *Ἀμαλία*, δεχθεῖσα ὑπουργούς, τοῦ Ὀθωνος ἀσθενούντος, συμβουλευόντας μετριοπάθειαν, παρετήρησε, ὅτι θὰ θέσῃ καλλίτερα τὸ ζήτημα, εἰποῦσα : «Ἡ Εὐρώπη δώσασα τὸν θρόνον εἰς τὸν Ὀθωνα ἐφαντάσθη να τὸν ἐχῆ ἐδῶ ἀπλοῦν ὄργανόν της τῶν ἰδικῶν της συμφερόντων και τῆς πολιτικῆς της· ἀλλ' ἔσφαλεν. Ὁ Ὀθων συνεταύτισε τὴν τύχην του με τὴν τύχην τοῦ ἔθνους. Τὸ ἔθνος ἔχει μεγάλην ἀποστολὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν και ὁ Ὀθων τὴν ἀνεδέχθη ὀλόκληρον ἔστω με κίνδυνόν του», διὰ να τονίσῃ περαιτέρω, κατὰ λέξιν, «αὐτοὶ φοβοῦνται μὴ ὁ βασιλεὺς τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος και ἐξέλθῃ ἔξω. Τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, τὸ ἔθνος και τὸ μέλλον του εἶναι να προχωρήσῃ, νανάψῃ ἢ ἐπανάστασις. Φωτιὰ λοιπόν, φωτιὰ και πανταχόθεν φωτιὰ !». Ἀλλά, ὀξυνθείσης τῆς καταστάσεως με τουρκικὸν τελεσίγραφον και διακοπὴν τῶν ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων, ὅταν τὸ Ὑπουργεῖον με διάβημα εἰς τὰ Ἀνάκτορα ἀποσκοποῦσε να ἐμποδίσῃ τὸν Ὀθωνα ἀπὸ τοῦ να ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν, αὐτὸς μὲν ἠρνεῖτο, ἡ δὲ παρισταμένη βασίλισσα προσέθετε : «Τι θὰ μᾶς κάμουν αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις ; θὰ καταλάβουν τὰς Ἀθήνας ; Ἄς ἔλθουν· ἰδοὺ τοὺς ἀφίνομεν τὸ παλάτι μας· δὲν ἐγγίζομεν τίποτε. Ἄς ἔλθουν νάναπαύωνται ἐδῶ· ἡμεῖς προχωροῦμεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ... και ἔπειτα να εἰποῦν τῶν Τούρκων «ἐλᾶτε να τοὺς σκοτώσῃτε». Ἀλλά και θὰ μᾶς καύσουν μερικὰς πόλεις ἢ τὰ πλοῖα ; Και εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τὰ ἔκαυσε ἡ Ἑλλὰς και πάλιν τὰ ἔξανάκαμεν· ἢ ζημία εἶναι μόνον ὕλική. Δὲν ἔχομεν χρήματα ; ἄς φᾶμε χόρτα. Πρῶτῃ ἐγὼ τρώγω· τὰ εἶπον αὐτὰ τοῦ Ρουάν (πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας), και - ὅταν ἐκεῖνος ἀπαριθμοῦσε δυσκολίας και μεγάλους κινδύνους - ὅλα εἶναι εὐκόλα, τῶ ἀπεκρίθη, à une volonté de fer». Οἱ Ὑπουργοὶ ὁμως ὁμοφώνως ἐπέμειναν και ὁ Ὀθων ἠναγκάσθη να μεταβάλλῃ γνώμην.

(ε) Καὶ ἐπιλέγει, συνοψίζων, ὁ ἀνεπαναλήπτως ἀντικειμενικὸς **Φιλάρετος** (σελ.120) : *Δραματικά ἀληθῶς ἦσαν τὰ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τότε τελούμενα. Αἱ διπλωματικαὶ διακοινώσεις, ἡ ὑπουργικὴ διάστασις, ἡ δειλία ὑπουργῶν τινῶν καὶ αἱ διηγετικαὶ συσκέψεις καθίστων τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασιλίτσαν ἀξιόους λύπης. Ἄγρυπνος, ὠχρὸς, πολλάκις κλαίων ὁ βασιλεὺς, ἡ δὲ βασιλίτσα ὑπὸ τὸ κράτος διηγετοῦς ἐρεθισμοῦ· ἀμφότεροι δὲ πλήρεις εὐγενοῦς αἰσθήματος, ἀποφάσεως καὶ γενναιότητος. Τοιαύτην εἰκόνα παρεῖχον τότε τὰ ἑλληνικὰ ἀνάκτορα ! Εἰκὼν θλιβερὰ μὲν, σεβαστὴ δὲ καὶ ἐπιβάλλουσα βασιλικῶν ζεύγους παλαιόντος κατὰ ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν, παρεξηγουμένου καὶ πολεμουμένου, ἀλλ' ἐπιμένοντος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος».*

ΣΤ' .-

Ἀλλὰ ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ, ὅτι *τέτοιο ὑπῆρξε γενικῶς τὸ ἦθος τῶν γενεῶν ἐκείνων*, ποὺ εἶχαν γαλουχηθῆ μὲ τὸ ἀγωνιστικὸ πνεῦμα τοῦ 1821 καὶ ζοῦσαν μὲ τὴν φροντίδα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν : νὰ μάχωνται μὲν ἀνευδότης ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεών των, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπορρίπτουν ἀνοήτως, -ὅπως γίνεται καμμιὰ φορὰ τώρα, - ὀλοκληρωτικῶς τὸν ἀντίπαλο· καὶ ἀκόμη, νὰ μὴ ἀποκρύπτουν, ἀντιθέτως νὰ προβάλλουν τὶς καλὰς πράξεις καὶ τὶς ἀρετὰς τοῦ ἀντιπάλου. Ἔτσι, ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ὀθωνα καὶ ἄλλοι, καίτοι ἐπίσης πολέμιοι καὶ ἐξωρρισμένοι ἀντίπαλοί του, ἰσοδυναμῶς τὸν ἐξύμνησαν. Ὅπως ὁ **Γεώργιος Πετιμεζᾶς**, ὀργανωτὴς τῆς κατὰ τοῦ Ὀθωνος ἀποτυχούσης ἐπαναστατικῆς κινήσεως τοῦ Ναυπλίου τοῦ Φεβρουαρίου 1862, ὁ ὁποῖος ὡς Πρόεδρος 20μελοῦς Ἐπιτροπῆς Ἐλέγχου, συσταθείσης ἀπὸ τὴν Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆ Συνέλευσι τὸ 1863, προκειμένου νὰ διερευνήσῃ τὴν κατασχεθεῖσαν εἰς τὰ ἀνάκτορα προσωπικὴν ἐμπιστευτικὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Ὀθωνος πρὸς ἀνεύρεσι τυχόν ἐνοχοποιητικῶν ἐνεργειῶν του, μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἐλέγχου αὐτοῦ, διενεργηθέντος παρὰ τὴν ἀντίδρασι τῶν πρεσβευτῶν τῶν προστατίδων δυνάμεων, διεκήρυξε μὲ ἀπαράμιλλον τόλμην ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς, κατὰ λέξιν : *«Κύριοι, ἐπέισθημεν ὅλοι τόσον ἀργὰ περὶ τῆς φιλοπατρίας τοῦ Ὀθωνος. Ἄς καύσωμεν τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτὴν, διότι, ἂν ὁ λαὸς λάβῃ γνῶσιν ταύτης, θὰ καύσῃ ἡμᾶς. Δυστυχῶς βγάλαμε τὰ μάτια μας καὶ τὰ μάτια τοῦ ἔθνους».* Ἡ, ὅπως ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1864 **Ἰωάννης Μεσσηνέζης**, ἀργότερα Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν, ὁ ὁποῖος διεκήρυξε τὴν 10/22.12.1874 ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, κατὰ λέξιν *«κατεπολέμησα τὸν Ὀθωνα σκληρὰ ἕως τὴν τελευταίαν στιγμὴν, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξα προδότης... Ὅφειλομεν εἰς τὸν ἄνδρα αὐτὸν ἄπειρον εὐχαριστίαν, διότι ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον διὰ τὴν σημερινὴν μας ἔθνικὴν ὑπόστασιν. Ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα περισσότερον ἀπὸ ὅσον τὴν ἀγαπᾷ οἰοσδήποτε ἐξ ἡμῶν ... Ἐπομένως κάθε τι, τὸ ὁποῖον ἔχει λεχθῆ ἐναντίον τοῦ ἀλησμονήτου Βασιλέως εἶναι ἀνεπίτρεπτον»* (1).

(1) Βλέπε, ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω, **Κωνσταντίνου ΚΩΤΣΟΒΛΗ**, Ἑλληνοφιλία τῶν Βαυαρῶν. Ὀθων Α', Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, Μόναχον, 2007, σελ. 68-70.

Παραδείγματα υπεράτης πολιτικής και διανοητικής ἀρετῆς, σπανιώτατα δυστυχῶς κατὰ τὶς ἡμέρες μας.

Θὰ ἦτο φυσικὰ περιττὴ ἢ ἔκθεσις τῶν ἀνωτέρω, ἐὰν δὲν προχωρούσαμε στὴ συναγωγή τῶν *πολιτικῶν διδαγμάτων*, πού ἀβιάστως προκύπτουν. Καὶ πού εἶναι, τὸ πόσον εὐκόλως παραπλανῶνται οἱ λαοί, παρασυρόμενοι ἀπὸ δημεγέρτες καὶ λαοπλάνους σὲ βλαβερὲς ἀποφάσεις καὶ ἐπιλογές· καὶ τὸ συχνότερο, παρασυρόμενοι ἀπὸ ἐντέχνως καλλιευομένης ἀπὸ ἐπιβούλους ξένους, - μὲ τὴν βοήθεια πολλὰς φορὲς καὶ ἐγχωρίων, χωρὶς ἐπίγνωσι, ὑπηρετῶν, - ψευδολογίας καὶ καταφορὲς εἰς βάρους δημοσίων προσώπων, καίτοι αὐτὰ μόνον γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ καὶ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἐργάζονται. Αὐτὸ ἐπαληθεύθηκε μὲ τραγικὰ γιὰ τὴν Πατρίδα μας ἀποτελέσματα καὶ σὲ μετεγενέστερες περιόδους τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου. Ἀλλὰ καὶ προβάλλει ἀκόμη ἐπικινδυνωδέστερο στὴν σύγχρονη ἐποχὴ μὲ τὸν τεχνολογικῶς ἀπίστευτο πολλαπλασιασμὸ τῶν δυνατοτήτων δημοσίου ἐπηρεασμοῦ τῆς κοινῆς γνώμης. Κύριο πρὸς τοῦτο ὄργανο ποικιλῶνυμα μέσα μαζικῆς δῆθεν ἐνημερώσεως, στὴν πραγματικότητα ὅμως ὄχι σπανίως ἀποπροσανατολισμοῦ καὶ διανοητικοῦ εὐνουχισμοῦ τοῦ ἀθῶου καὶ ἀνυπόπτου λαοῦ. Καὶ αὐτὸ χάριν ἀδήλων, ὑπόπτων, πολλὰς φορὲς καὶ ἀνελληνικῶν ἢ καὶ ἀνθελληνικῶν συμφερόντων.- Προσοχὴ λοιπὸν καὶ περίσκεψιν ἀξιῶνουν ἀπὸ ὅλους τοὺς συνειδητοὺς πολῖτες ἰδιαίτερος οἱ σημερινοὶ καιροί, πού χαρακτηρίζονται στὸ ἐπίπεδο τοῦ δημοσίου βίου μας ἀπὸ κατακλυσμὸ ἀσυδότην κατηγοριῶν κατὰ προσώπων καὶ θεσμῶν, πού πολλὰς φορὲς ἐξαντλοῦνται στὴν εὐτέλεια ἀκατονομάστων προσωπικῶν ὕβρεων καὶ χαρακτηρισμῶν. Ἄς διαποτίσει ὅλους ἢ ἐπίγνωσις, ὅτι τέτοια τακτικὴ μόνον ξένους ἐπιβούλους ὑπηρετεῖ, ἀφοῦ φθείρει στὴν πραγματικότητα ὄχι πρόσωπα, ἀλλὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς δημοκρατικῆς μας πολιτείας, δεδομένου ὅτι ναὶ μὲν τὸ ψεῦδος τελικῶς καταρρέει καὶ πάντοτε ἡ ἀλήθεια ἀποκαθίσταται, ὅμως, ἀλλοίμονον, ὅταν τὸ κακὸν ἔχει ἤδη συντελεσθῆ καὶ εἶναι ἀνεπανόρθωτον. Ὅπως συνέβη π.χ. εἰς τὴν περίπτωσι τοῦ Ὁθωνος, τοῦ μόνου ἀληθινὰ Ἑλληνοσ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος τόσον ἐμόχθησε καὶ ἔδωσε τὰ πάντα γιὰ τὴν Ἑλλάδα· καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτὸ μὲ τὶς ραδιουργίες τῶν ξένων, ἐκμεταλλευθέντων τὴν εὐπιστία τοῦ ἀδόλου λαοῦ, ἐκθρονισθέντος...

Ζ'.

Δὲν ἐξαντλοῦνται βεβαίως μὲ τὰ ἀνωτέρω ὁ πλοῦτος καὶ ἡ βαθύτης ιδεῶν, πού χαρακτηρίζουν τὰ κείμενα τοῦ *Γεωργίου Φιλαρέτου*. Ἀκόμη καὶ τὰ μικροτέρας ἐκτάσεως καὶ κατὰ προορισμὸν ἐφήμερα, - ἐννοῶ τὴν συγκομιζομένη εἰς δύο τόμους τῆς προκειμένης ἐκδόσεως *πολιτικὴ του ἀρθρογραφία*, - προκαλοῦν ἀληθινὸ θαυμασμό. Προσφέρουν ἀνεπανάληπτη εὐφροσύνη ἢ ἐπισήμανσις τῶν θεμάτων, ἢ διεισδυτικότης τῆς ἀναλύσεως, ἢ ἀκαταμάχητη ἐπιχειρηματολογία, ὁ ἐκπληκτικῆς καλλιπείας λόγος. Λόγος στιβαρὸς, εὐθύς, ἀπροκάλυπτος, ἀπεριτέμνητος. Δημιουργοῦν μοναδικὴ ἀτμόσφαιρα ἀσυγκρίτου πνευματικῆς εὐδίας. Ἐξόχως ἐνδιαφέροντα καὶ χρησιμώτατα καὶ σήμερα, παρὰ

τὴν ἀπώλεια τῆς ἀμέσου ἐπικαιρότητός των λόγῳ παρελεύσεως τόσων δεκαετιῶν, ἠνιοχοῦν εὐδοκίμως τὴν πνευματικὴ τοῦ ἀναγνώστου ἀναγέννησι.

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Αὐτὰ τὰ κύρια συγκομίζονται ἀβιάστως ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ *Γεωργίου Φιλαρέτου*. Ἡ ἄμετρον ἀγάπη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ μας Πατρίδα, ἡ ὀλόψυχη ὑπεράσπισις τῶν συμφερόντων τῆς ἐθνικῆς μας κοινότητος, ἡ ἀδόλεψη μὲ ἀνεπιτήδευτο δημοκρατικὸ φρόνημα μέριμνα ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ καλοῦ τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ἀτομικῶν συμφερόντων, ἡ ἀποτίμησις καὶ τοῦ ἀντιπάλου στὴν δημοσίᾳ ζωὴ χωρὶς προκαταλήψεις καὶ ἐμπάθειες εἶναι συνοπτικῶς οἱ ὑποθήκες, πού μᾶς κατέλιπεν ὁ *Γεώργιος Φιλάρετος* μὲ τὸν βίον, τὴν πολιτικὴν του δραστηριότητα, καὶ τὰ κείμενά του. Ὑποθήκες ἐξόχως πολύτιμες, ἰδίως κατὰ τοὺς σημερινούς ὄχι χαρωπούς καιρούς, γι' αὐτὴν τὴν ἐπιβίωσιν καὶ εὐτυχῆ πορεία τῆς ἐθνικῆς μας κοινότητος.

Ἄς διατηρήσουμε λοιπὸν μέσα στὴν ψυχὴ μας ζεῖδωρον καὶ ζωοφόρον τὴν ἱερὴ μνήμη καὶ τὸ ὑπόδειγμα ζωῆς του.

Χαιρετίζω μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴν προκειμένη πολύτιμη ἔκδοσι κειμένων τοῦ *Γεωργίου Φιλαρέτου* σπανίας ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐμβελείας, ἀληθινῶν εὐαγγελίων πολιτικῆς ἀρετῆς. Καὶ ἀπευθύνω μύρια εὐγε πρὸς ὅλους τοὺς συντελεστές της.

Σᾶς εὐχαριστῶ.